
Yıldız

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi

(2018) Cilt 02, Sayı 01,s.58-80

İstanbul'da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi

Habibe Gülsüm Müftüler^a

Özet

Günümüzde hem dünyanın pek çok yerinde hem de Türkiye'de ortalama yaşam beklentisi ve yaşlı nüfus artmakta yani toplumsal yaşlanma görülmektedir. Dolayısıyla yaşlılık konusu toplumsal açıdan önem kazanmaktadır. Yaşlılarımızın sorunlarına ve beklentilerine yönelik kurumsal çalışmalar yapılması, toplumsal ve kültürel yapımıza uygun yaşlılık politikası ve yaşlı hizmetleri geliştirilmesi beklenmektedir. Bu makalede modernleşme sürecinde toplumumuzda görülen yaşlılıktaki yapısal değişime ve bununla birlikte ortaya çıkan kurumsallaşma ihtiyacına değinilmektedir. Bu araştırmada hem dökümantasyon hem de derinlemesine görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubu İstanbul'un çeşitli bölgelerinde yaşayan 65+ yaşta 45 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu katılımcılarla İstanbul'da yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmış, böylece yaşlıların mevcut durumunun detaylı açıklanması hedeflenmiştir. Sonuçta modernleşme sürecinden yaşlılarımızın hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilendiği, toplumumuzdaki geleneksel yaşlı imajının değişmekte olduğu ve yaşlılıkta yapısal değişim görüldüğü anlaşılmaktadır. Toplumumuzdaki bu yaşlılığın yapısal değişiminin -özellikle yaşlılığın farklılaşması, yalnızlaşması, gençleşmesi, bireyselleşmesi ve çoğullaşması- şeklinde olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal kurumlarımızın yaşlılarımızın maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını; özellikle ekonomi, siyaset ve din kurumlarının hizmetlerinin yetersiz bulunduğunu söyleyebiliriz. Yaşlılarımız sağlık hizmetlerinden görece memnundur. Genelde kurumsallaşmaya ve yaşlı hizmetlerine olumlu yaklaşılmakta, kurumsallaşma arttıkça yaşlı sorunlarının azalması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Modernleşme
Yaşlılık
Sosyoloji
Yaşlılık Sosyolojisi
Kurumsallaşma

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 21.02.2018
Kabul Tarihi: 05.06.2018
Elektronik Yayın Tarihi: 30.07.2018

^aDr., hgmuftuler@gmail.com

Elderness and The Structural Change of Elderness in Istanbul

Abstract

Nowadays, the average life expectancy and the population ageing are increasing both in Turkey and in many parts of the world. The subject of elderness becomes important in a social dimension. So there is need to institutional studies about the problems and the expectations of the elderly people. It is expected to be improved the elderly politics and services too. Both the documentation method and the deep interview method are used in this study. In the sample group of this study there are 45 participants, who are 65 years old or over and who live in Istanbul. And face to face deep interviews with these participants are held in Istanbul. So it is aimed that, the explanation of the present situation of the elderly people in detail. According to the study results, the traditional image of elderly people is changing and there is a structural change of elderness. This structural change of elderness is especially diversification of elderness, getting lonely and younger, individualization and pluralization of the elderness. But unfortunately, the social institutions are not enough to provide with the material and the spiritual needs of the elderly people.

Keywords

Modernization
Elderness
Sociology
Sociology of Elderness
Institutionalization

About Article

Sending Date: 21.02.2018
Acceptance Date: 05.06.2018
Electronic Issue Date: 30.07.2018

GİRİŞ

Metin İnsan doğumla başlayıp ölümle biten yaşam sürecinde çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinden geçmektedir. Fakat herkes bu dönemleri aynı şekilde geçirmemekte, kişinin içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel koşullar yaşamını etkilemektedir. Dolayısıyla kime “yaşlı” deneceği zamana, kültüre ve topluma göre değişmekte; insan bazı toplumlarda bedensel gücünü yitirdiğinde, bazılarında belli bir yaşa geldiğinde yaşlı sayılmaktadır. Geleneksel toplum yapımızda “insanın elden ayaktan düşmesi” yaşlılık belirtisi sayılırken, günümüzde 65 yaşındaki ve bu yaşın üzerindeki herkes yaşlı kabul edilmektedir.

Fakat modern dönemde ortaya çıkan bu yasal yaşlılık sınırı artık tartışılmaktadır. Çünkü aynı yaştaki kişiler arasındaki bireysel farkların ötesinde, ekonomik ve toplumsal koşullar hatta yaşam koşulları birbirinden farklıdır. Bazen yaşlı sayılan bir kişi gençlerden daha aktif olabilmekte, bazen ileri yaşlardaki kişiler daha sağlıklı ve dinç kalabilmektedir. Dolayısıyla burada kullanılan **yaşlı** ve **ileri yaşlı** kavramları sadece günümüzdeki genel bir sınıflandırmadır.

Nüfusun yaşlanması ve yaşam beklentisinin artmasıyla birlikte, yaşlılığın bireysel boyutunun ötesinde toplumsal boyutu önem kazanmaktadır. Bu makalede yaşlılık ve yaşlılıktaki değişim sosyolojik yaklaşımla ele alınmaktadır. Önce yaşlılıkla ilgili kavramlara değinilmiş, sonra yaşlılarımızın sorunları ve toplumsal kurumlardan beklentileri üzerinde

durulmuştur.Çünkü mevcut toplumsal kurumlarımızın yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamakta ve yaşlı sorunlarının çözümünde yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Genelde “Yaşlılar için neler yapılabilir, yaşlı hizmetleri nasıl geliştirilebilir?”sorularına cevap aranmış; temel toplumsal kurumlarımızda yaşlılara yönelik kurumsallaşma ihtiyacına değinilmiştir.

Toplumumuzdaki yaşlılığın değişimi ise ailedeki değişim, yaşlılığın yapısal değişimi ve yaşlılık algısında değişim şeklinde detaylandırılmıştır. Daha sonra günümüzde yaşlılık konusundaki yeni gelişmelere -temel toplumsal kurumlar açısından- değinilmiştir. Sonuç bölümünde genel değerlendirme yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Araştırma sınırlarında yaşlılarımızın mevcut durumunun açıklanması, böylece gelecekte toplumsal yaşlanmayla birlikte ortaya çıkabilecek muhtemel problemlerin öngörülmesi ve yaşlı sorunlarının kurumsal boyutunun gündeme getirilmesi hedeflenmektedir. Çünkü artık yaşlı sorunlarına yönelik bireysel çözümler yetersiz kalmakta, günümüz yaşam koşulları kurumsallaşmayı beraberinde getirmekte ve toplumsal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Kurumsallaşma arttıkça yaşlı sorunlarının azalması, yaşlıların yaşam kalitesinin ve yaşam memnuniyetinin artması umulmaktadır.

YAŞLILIKTA DEĞİŞİM

Yaşlılık ve Yaşlanma

Yaşlılık çevresel etkenlere uyum sağlama yeteneğinin azalmasıdır. Günümüzde 65-74 yaşta kişilere **genç yaşlı**, 75-84/89 yaştakilere **yaşlı**, 85+/90+ yaştakilere ise **ileri yaşlı**denmektedir (Kılıççı, 1988, ss. 41-45; Çohaz, 2005, s. 132).

Rybash, Roodin ve Hoyer'e göre (1995); yaşlılığın kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyal boyutlarından ve yaşlanma şekillerinden bahsedilebilir (Terzi, 2012, ss. 24-25). Dünyada ve ülkemizde ortalama yaşam beklentisi giderek artmakta ve 21. yüzyılda tüm toplumlarda nüfusun yaşlanması beklenmektedir. Günümüzde genelde 65+ yaşta kişiler yaşlı kabul edilir. Sosyolojik yaşlanma toplumda belli yaş grubundan beklenen rol ve davranışlarla, kültürel yaşlanma ise yaşla ilgili değerlerle ve kültürel normlarla ilgilidir (Akdemir, 2007; Bilir, 2007, s. 10; Bulut, 2012, s. 414).

Ayrıca insanın kronolojik, biyolojik veya psikolojik yaşı birbirinden farklı olabilir (Abduşoğlu, 2012, ss. 81-82, 104-105). Dülger'e (2012) göre, yaşlılığın olgunluk ve denge gibi bireysel; kuşaklar arası ilişkiler ve kültür aktarımı gibi toplumsal işlevleri bulunmaktadır (Dülger, 2012, ss. 31-37). Bireysel yaşlanma kişinin kendisiyle, toplumsal yaşlanma ise toplumdaki yaşlı sayısı ve ortalama yaşam süresiyle alakalıdır. İnsanın yaşlılığının nasıl olacağı biraz da yaşlılık dönemine kadarki yaşantısına bağlıdır. Biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimler, toplumsal ve kültürel farklar, ekonomik koşullar yaşlılık sürecini etkilemektedir. Aslında her insan yaşlılık sürecini farklı yaşar çünkü herkes farklıdır (Kalınkara, 2011).

Yani yaşlanma çok boyutlu bir süreçtir, yaş ve yaşlılık tanımları da çeşitlilik gösterir. Ceylan ve arkadaşlarına(2015) göre, toplumumuzda yaşlılığın yapısal değişimi gerçekleşmektedir (Ceylan, Kurtkapan ve Turan, 2015a, ss. 37-38). Yaşlılığın sosyal boyutu ise kişiye ve topluma göre değişmekte, yaşlı insanlar çeşitli nedenlerle saygı görmekte veya olumsuz davranışlara maruz kalmaktadır. Özellikle toplumdaki yaşlılıkla ilgili olumsuz yaklaşım ve önyargılar yaşlı kişileri etkilemektedir (Er, 2009).Kısacası günümüzde -tek bir

yaşlılık şeklinin ötesinde- yaşlılığın farklı şekillerinden ve farklı boyutlarından bahsedebilir; yaşlılığın bireysel boyutunun yanında, toplumsal ve kurumsal boyutunun da önem kazandığı söylenebilir. Fakat yaşlılığın toplumsal boyutunun kişinin bireysel yaşlanma sürecini -bazen olumlu bazen de olumsuz şekilde- etkilediği görülmektedir.

Öte yandan Fichter (2006) temel toplumsal kurumların her toplumda bulunduğunu; sosyal davranış örüntülerinin, süreçlerin ve rollerin zamanla kurumsallaştığını vurgular (Fichter, 2006, ss. 139-144). Benzer şekilde, bu makalede de bir taraftan yaşlılıktaki bahsettiğimiz bu yapısal değişimin zamanla kurumsallaştığı ve çeşitli yaşlılık şekillerinin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır; ki buna **yaşlılık kurumsallaşması** diyebiliriz. Bu kurumsallaşma hem modernleşmeyle hem de insan ömrünün uzamasıyla ve nüfus yaşlanmasıyla alakalıdır. Diğer taraftan toplumumuzda yaşlılık-temel toplumsal kurumlar ve bunlardaki kurumsallaşma açısından- ele alınmaktadır; ki bu kurumsallaşma da yaşlı hizmetlerinin ihtiyaca göre detaylandırılması; uzmanlaşmanın, yasal ve toplumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Örneğin sağlıkta kurumsallaşmagenelde sağlık hizmetlerinin, özelde yaşlı sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir.).Dolayısıyla yaşlılıktaki bu değişim şekilleri ve günümüzde yaşlıların toplumsal kurumlarla ilişkileri, ihtiyaç ve beklentileri aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmaya çalışılmıştır.

Ailede Değişim

Tarihsel açıdan toplumumuzdaki modernleşme süreci Cumhuriyet öncesine uzansa da, burada Cumhuriyet dönemi -özellikle nüfus yaşlanmasının görüldüğü son zamanlar- vurgulanmakta ve bu modernleşme sürecinin devam ettiği kabul edilmektedir. Bu tarihsel süreçte yaşanan toplumsal değişimler sanayileşme, kentleşme, rasyonelleşme, bireyselleşme, sekülerleşme, vb. şeklinde sıralanabilir. Toplumsal ve kültürel yapımızdaki bu genel değişimden yaşlılar da etkilenmekte, toplumumuzdaki yaşlılık algısı ve yaşlılık şekli değişmekte hatta farklı yaşlılık şekilleri ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada hem yaşlılarımızın mevcut durumunun, ihtiyaç ve beklentilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmekte hem yaşlılıktaki yapısal değişim açıklanmaya çalışılmaktadır. Yaşlılarımızı genelde -toplumsal, kültürel, ekonomik ve insani sermaye açısından- **avantaj birikimli** (görece iyi) ve **dezavantaj birikimli** (görece sorunlu) diye ayırabiliriz. Burada temel toplumsal kurumlar açısından yaşlıların durumu incelenmektedir. Ancak özellikle maddi koşulların yaşlıların hayatını oldukça etkilediği söylenebilir. Çünkü ekonomik açıdan avantaj birikimli yaşlıların, diğer kurumlarla ilişkileri görece olumlu; dezavantaj birikimli yaşlıların ise görece sorunludur (-, 2016).

21. yüzyılda dünyada ve Türkiye’de çoğu alanda toplumsal değişim görülmektedir. Günümüzdeki bu teknolojik, ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel değişimler aile yapısını da değiştirmekte; geleneksel büyük aile küçük kent ailesine dönüşmektedir. Yaşlılıkla ilgili olarak da ekonomik, sosyal ve kültürel değişimden bahsedilebilir. Yaşlı sorunlarına yönelik geleneksel dayanışma ve yardımlaşma azalırken, bireyselleşme artmaktadır. Dolayısıyla modern kurumlar ve kurumsallaşma da önem kazanmaktadır. Öte yandan yaşlılara verilen hizmetler toplumda yaşlıyla ilgili kültürel ve dini öğelerden, ekonomideki ve aile yapısındaki değişimlerden etkilenmektedir. Yaşlı nüfustaki artış da bazı toplumsal değişimleri beraberinde getirmekte ve yaşlılar hizmet talep etmektedir (Kırdı, Can, Karaduman ve Bayramlar, 2007; Kalıncara, 2011).

Kalaycıoğlu'na (2012) göre, modern toplumda -özellikle kentlerde- ailedeki yapısal değişim ve kurumsallaşma dikkat çekmektedir. Geniş aileler küçük çekirdek ailelere dönüşmekte, ailenin çocukların eğitimi ve yaşlı bakımı gibi bazı işlevleri kısmen sürmekte (Örneğin yaşlı ebeveynlerle mekansal yakınlık tercih edilmekte), kısmen kurumlara bırakılmaktadır (Örneğin yaşlı bakımevleri, vb.). Amman (2007) da Geçiş Toplumu Modeli sergilediğimizi, toplumumuzda gelenek ve modernliğin bir arada bulunduğunu vurgular. Toplumumuzda modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve küreselleşmenin etkileri görülmekte; aile kurumu da bundan etkilenmektedir. Yıldırım'a(2011) göre de, modernleşme sürecinde ailenin çeşitli süreçlerden etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla ailelerde kuşak çatışması gibi bazı sorunlar yaşanabilir (Amman, 2007; Yıldırım, 2011, ss. 124-138; Kalaycıoğlu, 2012, ss. 51-57).

Aslında toplumumuzda kırsal alanda ve kentte yaşayan yaşlıların sayısı birbirine yakındır. Bazı yaşlılar ise çocuklarının yanına yerleşmekte, buna geçici geniş aile denmektedir. Öte yandan günümüzde köyden kente yaşlı göçü görülmektedir. Yaşlılar çeşitli nedenlerle kente göç etmekte ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Oysa bu aileler kentte de geçim sıkıntısı çekmekte, yaşlılar ve aileleri yoksullukla karşılaşmaktadır. Özellikle ekonomik sıkıntılar ve sağlık problemleri nedeniyle yaşlıların kentte ve çocuklarıyla birlikte yaşamayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Genelde genç kuşağın yaşlı kuşağa maddi destek sağlaması beklenir. Oysa bu araştırmaya göre, bazı yaşlılar çocuklarına maddi destek sağlamaktadır. Yine bazı yaşlıların torun bakımına ve ev işlerine yardımcı oldukları düşünüldüğünde; kuşaklar arası karşılıklı destek ve dayanışmanın sürdüğü söylenebilir. Fakat toplumumuzda kuşaklar arası ilişkilerde bu maddi manevi dayanışma kadar çatışma ve gerilim de görülmektedir (Boz ve Türkmen, 2012, ss. 215-223).

Şentürk (2015) ise araştırmasında, genç kuşakların kente yönelmesi sonucunda, kırsal alandaki yaşlıların yalnız kaldığını, destek ve bakım mekanizmasından yararlanmadığını vurgulamaktadır. Kentte de çocukların ebeveyne desteği yetersiz görünmektedir. Yine de kentte yaşlının yaşam alanı geniş ve imkanlar fazladır (Şentürk, 2015c, ss. 283-285). Bu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yaşlılar -köyde değil- kentte yaşamayı tercih etmekte; kentteki sağlık hizmetleri, ulaşım, vb. imkanlardan yararlanmak istemektedir (L 2016).

Öte yandan modern toplumda yaşlının yaşam kalitesi yükselse de, toplumdaki değeri azalabilir. Yaşlının toplumsal rollerindeki ve aile rollerindeki değişim sorun oluşturabilir. Yaşlının rolsüzlük rolü (yani yaşlılıktaki rol, değer ve statü kaybı), yalnızlık ve ruhsal sorunlar, anne babanın çocuklaşması, bakıma muhtaçlık, emekliliğe uyum sorunları, yoksulluk, vb. bunlar arasındadır. Günümüzde ebeveynlik sonrası evlilik süresi yani çocukları yuva kurduktan sonra eşlerin birlikte geçirdikleri süre uzamaktadır. Dolayısıyla uzun süren evliliklerde sorunlar yaşanabilir. Kısacası aile, toplum ve nüfus yapısındaki değişimler genelde yaşlılığın ekonomik, siyasal, kurumsal ve bireysel koşullarını değiştirmiştir. Yaşlılıkta çoğullaşma, farklılaşma ve bireyselleşmeden bahsedilebilir (Tufan, 2003;Kalkan, 2008, ss. 9-11;Hofman, 2012).

Yaşlılığın Yapısal Değişimi

Günümüzde dünyadaki demografik değişim özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde belirgindir. Tufan'ın (2003) da vurguladığı gibi yaşlılıktaki genel değişimler şöyle

sıralanabilir: İnsan ömrünün uzaması; ortalama yaşam beklentisinde, yaşlı nüfusta, yeni yaşlıların ve ileri yaştakilerin sayısında artış. **Yaşlılığın yapısal değişimi** ise genelde yaşlılığın meslekten arındırılması, gençleşmesi, kadınsallaşması, tekilleşmesi ve çoğullaşması şeklinde gerçekleşmektedir (Tufan, 2003).Dünyada 1950 sonrasında demografik yaşlanma görülmekte, genç nüfuslu Türkiye de hızla yaşlı topluma dönüşmektedir. Ülkemizde önümüzdeki yıllarda kalabalık yaşlı nüfus ve hızlı nüfus yaşlanması beklenmektedir (Canatan, 2012, ss. 357-360; Kumtepe ve Akay, 2012, ss. 61-71).

Dünyada ve Türkiye’de ortalama yaşam beklentisi artmaktadır. Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu’na (2013) göre de, 2023’te Türkiye’de yaşlı nüfus oranı beklentisi %10.2 (yaşlı erkek %9.1, yaşlı kadın %11.4) ve doğuşta beklenen yaşam süresi de ortalama 77.9 yıldır (erkeklerde 75.8 yıl, kadınlarda 80.2 yıl). Türkiye’de 2050’deki yaşlı nüfus oranı beklentisi ise %20.8’dir (yaşlı erkek %19, yaşlı kadın %22.7).

Hatta 21. yüzyılınçoğu ülke açısındanyaşlı yüzyılı olması beklenmektedir. Toplumlardaki modernleşme ve demografik değişim sürmekte, yaşlı nüfus ve 80+ yaş nüfus artmaktadır (Örneğin yaşlı nüfus oranı Almanya’da 2003’te %17.7 ve 2012’de %20.7’dir; İtalya’da ise 2003’te %19.1 ve 2012’de %21.0’dir.). Türkiye’de yaşlı nüfus oranı 2003’te %6.7, 2012’de %7.5 ve 2013’te %7.7’dir (2013’te bu yaşlıların %43.5’i erkek, %56.5’i kadındır.). Ülkemizdeki yaşlı nüfus oranı 2014’te %8.0 olmuştur (yaşlı erkek %6.9, yaşlı kadın %9.0). Çoğu ülkede ve Türkiye’de kadınlarda yaşam beklentisi daha fazladır (Bak.TUIK İstatistiklerle Yaşlılar 2013; Baran ve Çoban, 2012; Aydemir, 2014; Ceylan, Ayar ve Günel, 2015b, ss. 62-63).

Yani bütün dünya yaşlanmakta, dünyada ve ülkemizde insan ömrü uzamaktadır. Tufan ve Yazıcı (2009) ülkemizde yaşlılık ve yaşlanmanın sosyal bir problem sayılmamasını, yaşlı sorunlarına ilgisizliği eleştirmektedir. Dülger’e (2012) göre de, modernleşme sürecinden bazı yaşlılar olumlu, bazıları olumsuz etkilenmektedir; dolayısıyla **avantajlı ve dezavantajlı yaşlılar** ayrımı yapılabilir (Tufan ve Yazıcı, 2009; Dülger, 2012, ss. 34-35). Bu çalışmada da bu sınıflandırmayı destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Avantaj birikimli yaşlıların genelde modern kent yaşamına uyum sağladığı; bilimsel ve teknolojik gelişmelerden, sosyoekonomik imkanlardan yararlandığı görülmektedir (Ç, 2016).

Ceylan ve arkadaşlarına (2015) göre de, modernleşme sürecinde toplumumuzdaki değişim, göç ve kentleşme, ailedeki ve toplumsal yapıdaki değişim sonucunda; yaşlanma süreçleri de farklılaşmaktadır. Özellikle **yaşlılığın yapısal değişimi** belirgindir; yaşlılığın gençleşmesi, meslekten arındırılması, kadınsallaşması, tekilleşmesi ve ileri yaşlılık (Ceylan, vd., 2015a, s. 35; 2015b, ss. 64-65). Bu araştırmada da yaşlılığın yapısal değişimi ve bu değişimde öne çıkan özellikler vurgulanmaktadır.

Modern toplumda yaşlılık toplumsal boyut kazanmakta; yeni yaşlanma tarzları, yaşlılığın yapısal ve toplumsal değişimi dikkat çekmektedir. Öncelikle yaşlılığın gençleşmesinden bahsedilmektedir; ki sağlıklı ve zinde yaşlılar veya “insanın hissettiği yaşta olması” buna örnektir. Çünkü ileri yaştaki kişiler kendilerini daha “genç” hissetmekte ve daha genç olanlara da “yaşlanmakta” oldukları hissettirilmektedir. Yani bir taraftan geleneksel yaşlı imajı değişmekte ve yeni yaşlılar ortaya çıkmakta, diğer taraftan olumsuz yaşlılık algısı öne çıkmaktadır.

Yaşlılığın meslekten arındırılması ise zorunlu emekliliktir ancak bu da eleştirilmektedir. Çünkü yaşlılar emeklilik sonrasında hem ekonomik sorunlar hem emekliliğe uyum sorunları yaşamaktadır. Kalıplaşmış yaşam süreçlerinin ortadan kalkması - yani herkesin farklı yaşlanması- sonucu yaşlılıkta çoğullaşma ve yalnız yaşamının artması sonucu yaşlılıkta tekilleşme yani yalnızlaşma görülmektedir. Şentürk ve arkadaşlarının 2015'te İstanbul'da yaptıkları araştırmaya göre, hem Türkiye genelinde hem İstanbul'da yalnız yaşayan yaşlıların ve yaşlı kadınların sayısı artmaktadır (Şentürk, 2015c, ss. 285-291). Bu araştırmaya göre de, bazı yaşlılarımızın yalnız yaşamayı tercih ettiği ve "yaşlı kişi elden ayaktan düşmediği ve kimseye muhtaç olmadığı sürece" bunun yaşının yaşamında pek sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır (_ 2016).

Ayrıca yaşlılığın kadınsallaşması dikkat çekicidir; neredeyse tüm ülkelerde yaşlı kadınların sayısı yaşlı erkeklerden fazladır. 2013 TÜİK verilerine göre, ülkemizde de yaşlı kadınlar yaşlı erkeklerden sayıca fazladır (Yaşlı nüfustaki cinsiyet oranı 76.9'dur; yani 65+ yaşta 100 kadın başına 76.9 yaşlı erkek düşmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfusumuz içindeki oranı da %7.7'dir; yaşlı erkek %6.7 ve yaşlı kadın %8.7'dir.). Toplumumuzda hem yaşlılık hem ileri yaşlılık artmaktadır. Öte yandan eğitim ve gelir seviyesi yüksek, sağlıklı aktif yeni yaşlıların da artması beklenmektedir (Aydemir, 2014, ss. 1-13).

Kısacası sosyolojik açıdan bakıldığında, toplumumuzda hem yaşlılığın yapısal değişimi hem nüfus yaşlanması sürmekte; yaşlılarımızın yaşam koşullarını iyileştirici düzenlemelere, yaşlılık politikasına ve yaşlı hizmetlerinin geliştirilmesine yani kurumsallaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Tufan, 2007a, 2007b; Tufan, 2008; Tufan, 2012). Toplumsal ve kültürel yapımızdaki değişim ile yaşlılıktaki değişimin birlikte gerçekleştiği ortadadır. Dolayısıyla kurumsal düzenlemelerde bütünsel yaklaşım sergilenmesi, yaşlı hizmetlerinin bu değişime ve ihtiyaca göre şekillenmesi önemlidir.

Yaşlılık Algısında Değişim

Modernleşme sürecinde yaşlılık algısının ve yaşlılara yönelik davranışların olumsuz yönde değiştiği öne sürülmektedir. Aslında "yaş ilerledikçe toplumda saygınlığın ve değer azalması" görüşü Rostow'un (1960) Modernleşme Teorisi'ne uymakta, "yaşlandıkça toplumsal saygınlığın ve değer artması" ise geleneksel toplum özelliği sayılmaktadır. Morgan ve Kunkel (1998) de, modern toplumda yaşının değerinin ve statüsünün azaldığını vurgulamaktadır (Tufan, 2007b, ss. 17-18; Kalınkara, 2011, ss. 34-36).

Bu durumda bu araştırmanın bir taraftan Modernleşme Teorisi'ni desteklediği söylenebilir. Çünkü hem günümüzde yaşlıya saygı gösterildiğini düşünen katılımcılar hem de böyle düşünmeyenler sık sık "Eskiden büyüğe saygı vardı." şeklinde serzenişte bulunmuşlardır. Fakat diğer taraftan avantaj birikimli yaşlılarımızın toplumsal saygınlığı ve değeri açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, Modernleşme Teorisi'nin "yaşlandıkça toplumsal saygınlığın ve değer azaldığı" görüşü desteklenmemektedir. Çünkü insanın toplumsal saygınlığını ve değerini belirleyen pek çok etken vardır. Zaten katılımcılar arasında hem bireysel farklar hem toplumsal koşullar ve yaşam kalitesi farkı dikkat çekmektedir. Ayrıca -araştırma sınırlarında değerlendirildiğinde- toplumumuzda hem geleneksel değerlere bağlılığın hem modern yaşam koşullarından etkilenmenin sürdüğü görülmektedir. Aslında yaşlılara yönelik eğitim hizmetleri verilerek, yaşlıların yaşam memnuniyeti, toplumsal konum ve saygınlığı artırılabilir. Çünkü bu araştırmadaki

üst eğitim ve gelir grubundan yaşlıların toplumsal saygınlığı belirgindir; yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti görece yüksektir. Bu avantaj birikimli yaşlılarımızın aktif yaşadıkları ve çalıştıkları, geniş sosyal çevreleri ve sosyal ilişkileri olduğu gözlenmektedir.

Yaşlılık algısı açısından bakıldığında, bu araştırmadaki yaşlıların çoğu -özellikle genç yaşlı grup- kendini "yaşlı" hissetmemekte ve olduğundan genç hissetmektedir. Zaten araştırmadaki katılımcılar 65-89 yaş arasında olsa da, genç yaşlı katılımcılar yani 65-74 yaş arası çoğunluktadır. Çoğu katılımcı kendinden sonraki kuşağı yani ileri yaşlı grubu "yaşlı" bulmaktadır. Bu durumda toplumumuzdaki yaşlı algısının olumsuz olduğu, yaşlılığın tarihsel açıdan kabullenildiği ancak psikolojik açıdan kabullenilmediği söylenebilir. Yine bir taraftan yaşlılığın gençleşmesi yani genç yaşlardan itibaren insanlara yaşlandıklarının hissettirilmesi, diğer taraftan insanların kendilerinden sonraki kuşağı yaşlı bulmaları, modern dönemde **yaşlılık ikileminin** ortaya çıktığını ve toplumumuzda olumsuz yaşlılık algısının baskın olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca modern dönemde bedenin çok önemsenmesinin biyolojik yaşlanmayı öne çıkardığı da söylenebilir.

Araştırma sınırlarında değerlendirildiğinde, toplumumuzda yaşlılığın yapısal değişiminin sürdüğü anlaşılmaktadır; özellikle yeni yaşlılardan, yaşlılığın farklılaşmasından, yalnızlaşmasından, gençleşmesinden, bireyselleşmesinden ve çoğullaşmasından bahsedilebilir. Öte yandan aktif ve sağlıklı yaşlanma kişilerin yaşam kalitesini oldukça etkilemekte, aktif yaşayan ve çalışan kişiler yaşlılık dönemini hayatın sıradan bir dönemi olarak ve yaşlanmayla ilgili olumsuzluklardan pek etkilenmeden geçirmektedir (Ç, 2016). Benzer şekilde Kırdı ve arkadaşlarına(2007) göre de, aktif ve sağlıklı yaşamkadar (Örneğin yaşlılarda yetersiz ve dengesiz beslenmeye karşı sağlıklı beslenmenin önemi), sağlık hizmetlerine ulaşım da önemlidir. Konak ve Çiğdem (2005) de özellikle aktif yaşlanmaya dikkat çekmektedir (Konak ve Çiğdem, 2005, s. 32, 60; Kırdı, vd., 2007).

Bu araştırmadaki katılımcıların çoğunun kendini daha genç hissetmesi dikkat çekicidir. Bunun da toplumumuzda yaşlılığın yapısal değişimini -özellikle yaşlılığın gençleşmesini- gösterdiği ve olumsuz yaşlılık algısının yaşlıları etkilediği söylenebilir. Bu durum hem modernleşme sürecinde yaşlılığın yapısal değişimini vurgulayan Tews'in görüşlerini (1993) hem Ceylan ve arkadaşlarının 2015'teki İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırmasını desteklemektedir (Ceylan, vd., 2015a, s. 35). Genelde bir sonraki kuşağın "yaşlı" sayılması da bu değişimin göstergesi olabilir; ki Tufan'a(2010) göre de, yaşlılarda bu durum dikkat çekicidir (Tufan, 2007a, s. 116; Tufan, 2010a).

Bu araştırmaya göre, modernleşme sürecinden yaşlılarımız hem olumlu hem olumsuz yönde etkilenmektedir. Geleneksel yaşlı imajı değişmekte ve yaşlılar arasındaki çeşitlilik göze çarpmaktadır. Dolayısıyla yaşlılığın yapısal değişimi ve yaşlılık kurumsallaşması önemsenmelidir. Özellikle **genç yaşlı** ve **aktif yaşlı** imajının ortaya çıktığı, **geleneksel yaşlı** imajının da varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Toplumumuzda tek yaşlılık tipi değil, çeşitli yaşlılık şekilleri görülmektedir (Ç, 2016). Bunun da modernleşme sürecinde yaşlılığın yapısal değişimini; Backes'in (1998) vurguladığı şekilde yaşlılıkta farklılaşmayı, bireyselleşmeyi ve çoğullaşmayı gösterdiği ortadadır. Ayrıca Tufan (2003), Şentürk (2015), Ceylan ve arkadaşlarına (2015)göre de, yaşlılıktaki bu yapısal değişim dikkate değerdir.

Türkiye genelinde ve İstanbul'da yalnız yaşayan yaşlıların ve yalnız yaşlı kadınların sayısı artmaktadır. Bu araştırmada yaşlıların yalnız yaşamaya alışkın oldukları ve bundan

şikayetçi olmadıkları gözlenmiştir. Bu durumun da Tews'in (1993) bahsettiği yaşlılıkta tekilleşmeyi gösterdiği söylenebilir (Tufan, 2003; Ceylan, vd., 2015b, ss. 64-65; Şentürk, 2015c, ss. 283-291). Katılımcıların "gençlikteki gibi veya kendi istediği gibi, kendi yaşam tarzına uygun şekilde hayatını sürdürme isteği" belirgindir (Ç, 2016). Bu durum ise Atchley'in (1989) Süreklilik Teorisi'ndeki "insanın gençlikteki yaşam şeklini yaşlılıkta sürdürmek isteyeceği" görüşünü desteklemektedir (Onur, 2011, ss. 350-351).

GÜNÜMÜZDE YAŞLILIK VE YENİ GELİŞMELER

Önümüzdeki yıllarda toplumumuzda hem yaşlı nüfusun hem yaşlılara yönelik kurumsallaşma ihtiyacının artması beklenmektedir. Dolayısıyla yaşlılarımızın temel toplumsal kurumlara -aile, serbest zaman, eğitim, sağlık, ekonomi, siyaset, ahlak, hukuk, din- yönelik sorunlarının ve beklentilerinin belirlenmesi önemlidir; bu çalışmada buna öncelik verilmiştir.

Araştırma sınırlarında ve yaşlılar açısından bakıldığında, toplumumuzda aile kurumunun ve aile değerlerinin önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Bu durum hem aile bağlarını önemseme gibi bireysel nedenlerle hem tarihsel, kültürel ve toplumsal açıdan ailenin önemsenmesiyle alakalı olabilir. Manevi değerlerin aile ilişkilerine etkisinin ise kişilerin hayattaki önceliklerine göre değiştiği söylenebilir. Katılımcıların bazıları dini ve manevi değerleri çocuklarına pek aktaramamaktan yakınmaktadır. Fakat manevi değerler konusunun aile ilişkilerinden ayrı tutulduğu ve aile bireylerinin tercihine bırakıldığı da söylenebilir (Ç, 2016). Zaten katılımcıların manevi ve dini değerler ile insan ilişkilerini birbirinden ayrı tuttuğu görülmektedir. Bu durum din ve dünya işlerini birbirinden ayrı tutan Sekülerleşme Teorisi'ni desteklemektedir. Ayrıca modernleşme sürecinin sekülerleşme eğilimini beraberinde getirdiği söylenebilir. Furseth ve Repstad'e (2011) göre de, günümüzdeki bu sekülerleşme farkı ve tartışmalar sürmektedir (Furseth ve Repstad, 2011, ss. 156-166, 174-179).

Yaşlılarda yalnız yaşamının ve yaşlı kadınların sayısının arttığı bilinmektedir. Ancak bu araştırmaya göre, katılımcıların geniş aile beklentisi olmadığı, çekirdek aileye veya yalnız yaşamaya alışkın oldukları anlaşılmaktadır. Fakat aile üyelerinin ve yaşlının temel ihtiyaçlarının karşılanması, karşılıklı duygusal ve sosyal destek, kuşaklar arası bilgi ve kültür aktarımı sağlama gibi aile işlevlerinin de yerine getirildiğini ve aile ilişkilerinin sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Genelde aile bireyleri ile **mesafeli yakınlığın** tercih edildiği görülmektedir. Yine yaşlıların geleneksel ve modern bir arada yaşadığı, hem modern toplum koşullarının hem geleneksel toplum değerlerinin yaşlıların hayatını etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla bu geçiş toplumu özelliği dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcıların kentsel yaşam koşullarına ve ailedeki değişime -ailedeki küçülmeye, çekirdek ailenin yaygınlaşmasına, bireyselleşmeye, yalnızlaşmaya ve aile ilişkilerindeki değişime- ayak uydurdukları söylenebilir. Ailede kuşaklar arası ilişkilerin önemsendiği ancak aile ilişkilerinin kişiye göre değiştiği anlaşılmaktadır.

Aslında insan yaşlandıkça aile ve arkadaş ilişkilerinin, sosyal ilişkilerin öneminin arttığı vurgulanır. Zaten katılımcıların çoğunun aile ve arkadaş ilişkilerini önemsendiği ve sık sık onlardan bahsettiği gözlenmiştir. Genelde yalnız yaşayan yaşlılara aile ve arkadaşların sosyal desteğinin yetersiz olduğu sanılır. Fakat aksine bu yaşlıların arkadaş ve akran grubu ilişkilerinin güçlü, sosyal çevrelerinin geniş olduğu anlaşılmaktadır. Bu da aile üyeleriyle

mesafeli yakınlığın tercih edildiğini, oysa sosyal çevreyle ilişkilerin görece daha iyi olduğunu gösterebilir. Katılımcılar genelde aile ilişkilerini önemsemekle birlikte, kuşaklar arasında dayanışma kadar gerilim ve çatışma olmasını da yadırgamamaktadır. Ayrıca insanlar arası ilişkilerde kişilik ve eğitim seviyesi gibi başka etkenlerin önemi vurgulanmıştır. Dolayısıyla yaşlıların aile ilişkilerine gerçekçi yaklaşıtları ve hayatta çeşitli sorunlarla karşılaşabileceğini kabullendikleri söylenebilir.

Bu araştırmada yaşam boyu edinilen bilgi ve deneyim birikiminin de insanlar arası ilişkileri etkilediği gözlenmiştir, bunun özellikle aile ilişkilerinde görüldüğü ve mesafeli yakınlığın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yaşlılarımız -belki de hayattaki deneyimleri sonucunda- çocuklarının hayatına pek karışmamakta ve kendi hayatlarına da karışmasını istememektedir. Yani yaşlıların mesafeli yakınlığı aile ilişkilerindeki sorunlara çözüm olarak kullandıkları söylenebilir. Öte yandan ihtiyacı olanlar için yaşlı hizmetlerinin ve evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, devletin ve özel sektörün buna yatırım yapması beklenmektedir (Ç, 2016).

Bu durum İmamoğlu ve arkadaşlarının (1992) "Türkiye'de yaşlıların en çok evlerini ve çevrelerindeki insanları önemsedikleri" görüşünü desteklemektedir. Yine bu araştırma, yaşlandıkça aile ilişkilerinin öneminin arttığını vurgulayan Tufan'ın (2011) çalışmalarıyla da uyumludur. Açıkça görülmektedir ki, yaşlılıkta aile kişiye sosyal destek ağı sağlamaktadır. Şentürk'e(2015) göre de torunlar yaşlı kişiyi hayata bağlamaktadır [Durak, 2012, ss. 289-291 (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992, ss. 102-108); Tufan, 2007b; Tufan, 2011; Şentürk ve Altan, 2015b; Şentürk, 2015c].

Bu araştırmada da bu görüş desteklenmekte, torunu olanlarda bu durum açıkça göze çarpmaktadır. Bazı katılımcılar torun sevgisini şöyle açıklamaktadır: "Gençlikte insan önce meslek edinmekte, sonra evlenmekte, çocuk sahibi olmakta ve ailesini geçindirmeye çalışmaktadır. Hayatın zorluklarıyla uğraşırken sevdiklerine pek zaman ayıramamaktadır. Yaş ilerledikçe insan -özellikle emeklilikte ve torun sahibi olduktan sonra- sevdiklerine daha çok zaman ayırmakta, çocuklarıyla yeterli iletişim kurmasa da, torunlarıyla kolayca iletişim kurmakta, sonuçta hem yaşlılar hem torunları mutlu olmaktadır.". Bu torun sevgisi kuşaklar arası dayanışma ve destek açısından da önemlidir (Ç, 2016). Benzer şekilde Canatan (2008), Hazer (2012) ve Ceylan'a (2015)göre de, toplumumuzdaki torun sevgisi dikkat çekicidir. Bu durum kuşaklar arası iletişim ve dayanışmanın geliştirilmesi, toplumsal değerlerin aktarılması açısından önemsenmelidir (Canatan, 2008; Hazer, 2012b; Ceylan, vd., 2015b).

Yine bu araştırmaya göre, sadece genç kuşak yaşlılara destek sağlamamakta, kişiler arasında karşılıklı destek ve yardımlaşma görülmektedir (Ç, 2016). Kalaycıoğlu (2012) ve İçli'ye (2008) göre de, toplumumuzda gençlerle yaşlılar arasında karşılıklı maddi ve manevi destek sağlanmakta, ilişkilerde karşılıklılık prensibi ve kültür aktarımı dikkat çekmektedir. Bu durumda -Ceylan ve arkadaşlarının (2015) vurguladıkları gibi- yaşlılık döneminde ailenin duygusal, finansal ve fiziksel destek mekanizması işlevi gördüğü söylenebilir (İçli, 2008; Kalaycıoğlu, 2012, ss. 53-56; Ceylan, vd., 2015a, ss. 47-52).

Yani aile küçülse de, günümüzde ailenin yaşlı bakımı, yaşlıya yardım ve destek sağlama gibi işlevleri sürmektedir (Bulut, 2012, ss. 406-408). Bengtson ve Oyama (2007) da, modern toplumda kuşaklar arası ilişkilerde, çatışma kadar dayanışmayı da önemser. Çünkü toplum ve grup seviyesindeki **makrojenlerle**, aile ve birey seviyesindeki

mikrojenlerle kuşaklar arası aktarım ve dayanışma gerçekleşebilir, ekonomik ve toplumsal bağlar güçlendirilebilir. Nüfus yaşlanmasıyla birlikte kuşaklar arası anlaşma, yaşlı bakımı ve yaşlı hizmetleri önem kazanmaktadır. Diğer taraftan kuşaklar arası bağlar korunmakta ve karşılıklı sosyal destek sürmektedir. Ailede kuşaklar arasında yani ebeveynler, çocuklar ve torunlar arasındaki; duygusal, ilişkisel, konsensusa dayalı, işlevsel, yapısal ve normatif dayanışma şekillerinden bahsedilebilir. Yaşlılar da topluma katkıda bulunmakta, genç ve yaşlı kuşak arasında karşılıklı destek ve yardımlaşma sürmektedir (Bengtson ve Oyama, 2015, ss. 578-590). Bu araştırmadaki avantaj birikimli yaşlıların bu sosyal ilişkilerden ve sosyal destekten daha fazla yararlandıkları; dezavantaj birikimli yaşlıların ise hem geçim sıkıntısı gibi maddi sorunlarla uğraştıkları hem bu sorunların aile ve kuşak ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Yani ekonomi kurumunun yaşlıların diğer kurumlarla ilişkilerini etkilediği söylenebilir.

Bu araştırmaya göre, serbest zaman kurumunu -özellikle üst eğitim ve gelir grubundan- yaşlıların çok önemseydiği, bazı etkinliklerle ilgilendiği ve bunlara zaman ayırdığı anlaşılmaktadır. Diğer katılımcılarda ilgilendikleri konularda serbest zaman etkinliklerine olumlu yaklaşmaktadır. Bu durum Aktif Yaşlanma Yaklaşımı ve Etkinlik Teorisi açısından önemlidir. Çünkü Modernleşme Teorisi'nin aksine, çeşitli etkinliklerle uğraşan yaşlılarda yaşam memnuniyeti, sosyal katılım ve bütünleşme artabilir. Zaten insan yaşlandıkça serbest zaman etkinliklerine, kültürel ve dini etkinliklere ilgisi artabilir. Dolayısıyla yaşlı hizmetlerinde serbest zaman etkinliklerine yer verilmesinin yaşlıların yararına olacağı söylenebilir.

Katılımcıların çoğu serbest zaman etkinliklerine, kültürel ve sosyal etkinliklere, eğitim etkinliklerine olumlu yaklaşmaktadır. Dini etkinliklere ilgi ve katılım ise kişiye göre değişmekte; bireysel veya toplumsal dini etkinlikler tercih edilmektedir. Aslında katılımcıların bireysel dini etkinlikleri daha çok tercih ettikleri ve toplumsal dini etkinliklere katılımın nispeten az olduğu söylenebilir. Çoğu katılımcının dini etkinliklere katılım konusunda görüş belirtmek istememesi dikkat çekicidir. Yine de genelde yaşlıların kendi ilgi alanlarına göre, çeşitli etkinliklere ve kurumsal hizmetlere açık oldukları anlaşılmaktadır (Ç, 2016).

Canatan (2012) ve Şener'e (2009) göre, serbest zaman etkinliklerine, eğitici ve sosyal etkinliklere katılımla genelde yaşlıların yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Ergen (2006) da çalışmasında, aktif yaşlıların topluma da yaşlılığa da kolay uyum sağladığını vurgulamaktadır (Ergen, 2006, ss. 1-2; Şener, 2009, ss. 1-12; Canatan, 2012, ss. 385-388). Bu araştırmada bu görüşün desteklendiği söylenebilir. Yaşlıların aktif ve zinde kalmaları için yaşlı hizmetleri serbest zaman etkinlikleriyle birlikte geliştirilmelidir. Zaten serbest zaman bilincine sahip, bu etkinliklere ilgi ve katılımı görece yüksek yaşlıların, daha aktif ve zinde oldukları gözlenmiştir (Ç, 2016).

Öte yandan Amman'a (2007) göre, toplumumuzda -geleneksel, modern ve geçiş sürecindeki kesimde- yaşlıların serbest zamana yaklaşımı farklılık göstermektedir. Ayrıca modern kesimde hem serbest zaman bilincinin hem serbest zaman etkinliklerine ilgi ve katılımın, sosyal imkanların arttığı görülmektedir. Ceylan ve arkadaşlarına (2015) göre de, geleneksel kesim serbest zaman etkinlikleriyle pek ilgilenmemekte ve evde zaman geçirmektedir (Amman, 2007; Ceylan, vd., 2015a, ss. 53-54). Bu araştırmada da bu görüşleri

destekler şekilde, geleneksel kesimin serbest zaman etkinlikleriyle pek ilgilenmediği, modern kesimin ise bu etkinliklere epey zaman ayırdığı anlaşılmaktadır.

Aslında yaşlılar eğitim kurumunu ve hayat boyu öğrenmeyi önemsemekle birlikte, bunun kurs gibi kısa süreli eğitim etkinlikleri şeklinde olması tercih edilmektedir. Ayrıca ihtiyaca ve isteğe göre din eğitimi verilmesi beklenmektedir. Genelde katılımcıların ilgi alanına göre, çeşitli etkinliklere ve kurumsal hizmetlere açık oldukları anlaşılmaktadır (L, 2016). Oysa toplumumuzda yaşlıların eğitim durumu pek yüksek değildir (Örneğin 2013'te 65+ yaşta kişilerde okuma yazma bilmeyen oranı %23.9, ilkokul mezunu oranı %41.2, lise mezunu oranı %4.9, yüksek okul mezunu oranı da %4.2'dir.). Dolayısıyla hayat boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi önemsenmelidir. Tufan (2010) ve İlgar'a (2008) göre de, yaşlılara istedikleri ve ihtiyaç duydukları alanlarda eğitim imkanı sunulmalıdır (İlgar, 2008, ss. 65, 79-92; Tufan, 2010b, ss. 112-118; Aydemir, 2014, s. 31).

Benzer şekilde Dohmen (1999)de, Hayat Boyu Öğrenme Yaklaşımı'nı, eğitimin ve öğrenmenin her yaşta gerçekleştiğini vurgular. Yaşlı ve yetişkin eğitimi kuşaklar arası iletişimi de arttırabilir. Fakat yaşlı eğitiminde sorunlarla karşılaşmakta ve ileri yaşlarda eğitime pek olumlu bakılmamaktadır. Kılavuz'a (2002) göre de, günümüzde hem hayat boyu öğrenme hem de yaşlı eğitimi artık zorunluluk haline gelmiştir. Bu yaşlı eğitimi toplumsallaşma, toplumsal değişime uyum, geleneklerin ve dini inançların kuşaktan kuşağa aktarılması açısından önemlidir (Dohmen, 1999, ss. 1-12; Kılavuz, 2002).

Araştırma sınırlarında bakıldığında, yaşlıların sağlık kurumunu çok önemsedikleri, tıpta kurumsallaşmaya ve yaşlı sağlığı hizmetlerine olumlu yaklaştıkları söylenebilir. Yine "insan yaşlandıkça sağlık sorunlarının artacağı" görüşü toplumda yaygın olsa da, katılımcıların çok önemli sağlık sorunları dışındaki sorunları pek önemsemedikleri, hasta davranışı sergilemedikleri ve mevcut sağlık durumuna şükrettikleri gözlenmiştir. Bu durum "hasta yaşlı" şeklindeki önyargılarla alakalı olabilir. Katılımcıların çoğunun sağlık durumunun orta ve iyi seviyede olması dikkat çekmektedir. Yani yaşlılarla ilgili önyargıların gerçeği yansıtmadığı ve yaşlıları üzdüğü söylenebilir (L, 2016). Öte yandan Kutsal (2012) da çalışmasında "sağlıklı yaşlanmanın sağlıklı yaşamla alakalı olduğunu" vurgular. Şentürk'e (2015) göre de, yaşlılarımız sağlık konusunu önemsemektedir, sağlıklı yaşlılar hayata bağlı ve aktiftir (Kutsal, 2012; Şentürk ve Altan, 2015b, ss. 234-235; Şentürk, 2015c, ss. 302-304).

Ayrıca bu çalışmada, hem Aktif Yaşlanma Yaklaşımı'ndaki hem Havighurst (1968) ve arkadaşlarının geliştirdiği Etkinlik Teorisi'ndeki "aktif kişilerin topluma ve yaşlılığa uyum sağlayacağı" görüşünün desteklendiği söylenebilir. Çünkü aktif katılımcıların "yaşlılık" gibi bir sorunu bulunmadığı, yaşam kalitesinin ve yaşam memnuniyetinin görece yüksek olduğu gözlenmiştir (L, 2016). Yine insanları birbirinden ayıranın yaş farkı değil, etkinlikleri ve yararlılıkları olduğu anlaşılmaktadır (Kalınkara, 2011, ss. 27-30; Durak, 2012, ss. 280-281).

Koç ve arkadaşlarına (2012) göre, nüfus yaşlanması nedeniyle toplumumuzdaki sağlık ihtiyaçları değişmekte ve evde sağlık hizmetlerinin önemi artmaktadır. Bahar ve arkadaşlarına (2009) göre de, günümüzde özellikle evde bakım hizmetleri giderek önem kazanmaktadır (G. Bahar, A. Bahar ve Savaş, 2009; O. Koç, Kurtluk ve Bayraktar, 2012). Bu çalışmaya göre de, genel sağlık sistemi içinde yaşlılara yönelik sağlık kurumsallaşması ihtiyacı belirgindir. Araştırmaya katılan yaşlıların sağlık hizmetlerinde kurumsallaşmaya olumlu yaklaşmakta; yaşlı sağlığı merkezleri açılmasını, geriatri uzmanı yetiştirilmesini,

evde sağlık ve evde bakım hizmetlerini desteklemektedir. Fakat manevi destek hizmetine ve manevi danışmanlığa pek olumlu yaklaşılmamaktadır. Ayrıca din ve sağlık ilişkisi önemsenmekte, hem dini başetme yöntemleri hem dini olmayan başetme yöntemleri kullanılmaktadır (Ç, 2016). Yaptıkları çalışmalarda Karaca (2010) ve Aydın (2011) “insanın yaşı ilerledikçe dini başetme yöntemlerinin sık kullanıldığından” bahsetmektedir. Koç’a (2002) göre de, olumlu dini başetme yöntemleri yaşlılıkta insanı hayata bağlamaktadır (M. Koç, 2002; Karaca, 2010; Aydın, 2011).

Günümüzde ekonomi kurumu hayatımızı çok etkilemektedir. Modern toplumda ekonomi kurumunun baskın olduğu, bunun yaşlılık kurumsallaşmasını oldukça etkilediği söylenebilir. Bu araştırmaya göre, ekonomik kurumsallaşmasını olumlu yönde gerçekleştiren **avantaj birikimli** yaşlıların diğer kurumlarla ilişkileri de olumlu ve görece sorunsuzdur. Ekonomik kurumsallaşmanın eksik olduğu **dezavantaj birikimli** yaşlıların diğer kurumlarla ilişkileri de problemlidir. Bu araştırmaya katılan yaşlılar öncelikle ekonomik sorunların giderilmesini ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesini beklemektedir. Diğer toplumsal kurumlarla ilgili beklentilerin ise kişiye göre değiştiği, bireysel boyutun ve görüşlerin yaşlıların beklentilerini etkilediği söylenebilir.

Katılımcılar hayatta hem maddi hem manevi birikimi önemsemekte fakat özellikle **ekonomik sermaye** ve genelde ekonomi kurumu yaşlıların yaşam koşullarını ve yaşam kalitesini oldukça etkilemektedir. Yaşlı yoksulluğunun ise yaşam memnuniyetini azalttığı düşünülmektedir. Yaşlı yoksulluğu alt eğitim ve gelir grubunda belirginleşmekte, üst eğitim ve gelir grubunda ise yüksek yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti görülmektedir. Emekli maaşları yetersiz bulunmakla birlikte, ek gelir ve ekonomik birikimin yaşlıların yaşam koşullarını oldukça etkilediği görülmüştür (Ç, 2016). Fakat Aydemir’e (2014) göre, bu nüfus yaşlanması nedeniyle ülkemizdeki yaşlı yoksulluğu önümüzdeki yıllarda artabilir (Örneğin yaşlı nüfusta yoksulluk oranı 2012’de %18.7’dir. Bak. 2006 Geroatlas; Aydemir, 2014).

Öte yandan ekonomik durumu ve yaşam kalitesi görece düşük bazı yaşlıların yaşam memnuniyetinin görece yüksek olduğu ve hallerine şükrettikleri gözlenmiştir. Bu durum kişinin dini inanç, şükretme ve yaşam memnuniyeti ilişkisini akla getirmektedir. Ancak bu durum, yaşlılarımızın yaşam kalitesi beklentisinin pek yüksek olmamasıyla veya toplumdaki mevcut sosyoekonomik koşulları ve yaşam koşullarını olduğu gibi kabullenmekle de alakalı olabilir. Yaşlılara “esnek çalışma ve isteğe bağlı emeklilik hakkı” tanınması gerektiği, böylece ekonomik tatminin artacağı ve yaşlıların hayattan kopmasının önleneceği düşünülmektedir. Zaten **aktif ve dinç yaşlılar** -emekli olsa da- çalışmakta, aktif yaşamakta hatta ömür boyu çalışmak istemektedir. Emekliliğin ise ekonomik açıdan insanın yaşam kalitesini oldukça düşürdüğü ortadadır (Ç, 2016).

Ceylan ve arkadaşlarına(2015) göre de, ekonomik koşullar yaşlılıkta yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini etkilemekte, yaşlılar ekonomik sorunlar yaşamakta, emekli ve yaşlı maaşları yetersiz kalmaktadır. Bu durum Minkler ve Estes’in (1991) Yaşlılığın Politik Ekonomisi Teorisi’ni destekler niteliktedir (Bak. 2014 TUIK; Oğuz, 2007, ss. 38-43; Ceylan, vd., 2015a, ss. 44-48; 2015b, ss. 75-77).Çünkü siyasi ve ekonomik kararlar genelde toplumdaki herkesin özelde yaşlıların yaşam koşullarını ve toplumsal konumunu doğrudan etkilemektedir.

Aslında bu araştırmadaki avantaj birikimli yaşlıların yaşam kalitesi de yaşam memnuniyeti de yüksek görünmektedir. Bu durum Bourdieu'nun (1994) Sermaye Yaklaşımı'ndesteklemektedir (Wallace ve Wolf, 2004, ss. 130-133; Baran, 2008; Furseth, 2012, ss. 176-179). Ayrıca bu yaşlıların sosyal çevrelerinin geniş ve sosyal ilişkilerinin güçlü olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla -daha önce de vurgulandığı gibi- sosyoekonomik koşulların ve yaşam kalitesinin yaşlıların hayatını oldukça etkilediği anlaşılmaktadır (Ç, 2016). Bu durum da, Gubrium'un (1973) geliştirdiği yaşlının çevreyle ilişkisini vurgulayan Sosyal Çevre Teorisi'ni desteklemektedir. Fakat Havighurst'un (1961) Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi'nde "yaşlıların sosyal hayatla ve sosyal çevreyle ilgilenmedikleri" görüşüne uymamaktadır (Tufan, 2003, ss. 132-133; Konak ve Çiğdem, 2005, s. 27-28).

Katılımcıların çoğu hem maddiyatın hem maneviyatın önemli olduğunu düşünmektedir. Bu durum toplumumuzda hem geleneksel manevi değerlerin hem maddi değerlerin önemsendiğini gösterebilir. Ayrıca yaşlıların **avantajlı veya dezavantajlı birikiminin** aslında yaşam boyu geçirilen tüm süreçleri kapsadığı gözlenmiştir(Ç, 2016).Bu bir taraftan Estes ve arkadaşlarının (2003) geliştirdikleri, insan sermayesinin yaşam boyu biriktiğini vurgulayan Yaşam Boyu Sermaye Teorisi'ni destekler. Diğer taraftan Havighurst ve arkadaşlarının (1952) çalışmalarına dayanan ve insanın gelişiminin yaşam boyu sürdüğünü vurgulayan Yaşam Boyu Gelişim Teorisi'ni desteklemektedir (Tufan, 2002, ss. 149-152; Terzi, 2012, ss. 28-31).

Bu araştırmaya katılan yaşlılar siyaset kurumunu da önemsemektedir. Ancak ekonomi ve siyaset kurumlarının beklentileri karşılamadığı, toplumsal değişime uyum sağlanamadığı düşünülmekte; toplumumuza uygun yaşlılık politikası ve yaşlı hizmetleri geliştirilmesi beklenmektedir(Ç, 2016).Dolayısıyla yaşlı hizmetleri konusunda kurumsallaşma ve kaliteli hizmet beklentisi vardır. Ceylan ve Şentürk'e (2015) göre de,yaşlıların kurumsal beklentileri öne çıkmaktadır. Bazı ülkelerde yaşlılara yönelik sosyal politika örneklerine rastlanmaktadır (Örneğin İsveç, Almanya, Japonya). Şener (2009) ve Kırdı (2007) da günümüzde yaşlı hizmetlerinin öneminin arttığını vurgulamaktadır. Kısacası Yaşlılığın Politik EkonomisiTeorisi'nde de belirtildiği gibi,modern toplumda yaşlılara yönelik sosyal politika geliştirme ihtiyacı belirgindir (Kırdı, vd., 2007, ss. 27-28; Şener, 2009, ss. 1-12; Canatan, 2012, ss. 365-373; Ceylan, vd., 2015b; Şentürk, 2015c).

Genelde yaşlılara yönelik politikalar açısından bakıldığında, farklı ülkelerde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Nüfus yaşlanmasıyla karşılaşan -Almanya ve Hollanda gibi-ülkelerde yaşlanmanın sosyal ve ekonomik boyutları, yaşlı hizmetleri önemsenmektedir (Devran, 2007, ss. 58-60).Ülkemizde de yaşlılara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi ve yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Öncelikle genel yaşlılık politikası belirlenmesi ve sonra her kurumun kendi içinde ve kendi imkanları dahilinde kurumsallaşmayı gerçekleştirmesi sağlanabilir.Yaşlılık politikasının detaylandırılması ve kapsamlı düzenlemeler içermesi beklenmektedir. Bu yaşlılık politikasının ulusal ve uluslar arası politikalarla uyumlu olması; yaşlılığın ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarının bütünsel yaklaşım ile ele alınması önemlidir.

Ahlak kurumu açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların kişisel gelişim ve olgunlaşmaya, gönüllü çalışmalara ve hayır işlerine olumlu yaklaştıkları söylenebilir. Bu durum Aktif Yaşlanma Yaklaşımı, Yaşam Boyu Gelişim Teorisi ve Etkinlik Teorisi açısından önemlidir. Çünkü serbest zaman etkinliklerine ve gönüllü çalışmalara katılım yaşlıların

yaşam memnuniyetini, sosyal katılım ve bütünleşmeyi arttırabilir. Zaten aktif yaşayan, üst eğitim ve gelir grubundan katılımcılar çeşitli sivil toplum çalışmalarına katılmaktadır.

Bu araştırmaya göre, genelde yaşlılığın bilgelik ve olgunluk hali olduğu düşünülmekte ve yaşlılardan ahlaki olgunluk beklenmektedir. Katılımcıların çoğu yaşlandıkça olgunlaştığını ve davranışlarını sınırlandırdığını belirtmiştir (̇, 2016). Bu durumun Oğuz'un (2007) vurguladığı "yaşlılıkta olgun ve bütünleşmiş kişiliği" gösterdiği düşünülebilir (Oğuz, 2007, ss. 43-45). Yine bu durumun, hem Dohmen'in (1999) yetişkin ve yaşlı eğitimini önemseyen Hayat Boyu Öğrenme Teorisi'ni hem Neugarten'in (1970) Yaşam Boyu Gelişim Teorisi'ni desteklediği söylenebilir. Bazı yaşlıların "zamanla kişiliğinin değişmediğini ve aynı kaldığını" vurgulaması da Kişilik Teorileri açısından önemlidir. Bu durum ise Atchley'in (1989) Süreklilik Teorisi'ni akla getirmektedir (Dohmen, 1999, ss. 1-12; Kaygusuz, 2008, ss. 238-240; Terzi, 2012, ss. 21-31, 45).

Öte yandan bireysel, toplumsal, kültürel, dini ve ahlaki değerlerin yaşlıların toplumla ve toplumsal kurumlarla ilişkilerini düzenlediği düşünülmektedir. Kişiyeye göre değişmekle birlikte, katılımcıların dürüstlük, çalışma, adaletli olma, iyilik yapma, kötülükten uzak durma, kimseye muhtaç olmama gibi bireysel değerleri ve ilkeleri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca aile değerlerinin ve bağlılığın korunması, küçükleri sevmek, büyükleri saymak, yardımlaşma, dayanışma gibi toplumsal ve kültürel değerlerin önemsendiği, bunların - kısmen de olsa- kuşaktan kuşağa aktarılmasının beklendiği söylenebilir. Bazı yaşlılar merhametli olma, yardımseverlik gibi dini ve manevi değerlerin genç kuşağa aktarılamamasından yakınmışlardır. Yine bazılarının gençlere rehberlik etmeyi önemsendiği, çoğunun ise buna değinmediği gözlenmiştir. Bu durum "gençlerin yetişkinlerin ve yaşlıların sözünü pek dinlemeyecekleri" kalıpyargısıyla alakalı olabilir. Oysa gönüllü yaşlılar gençlere rehberlik hizmetlerine katılabilir. Zaten bazı katılımcılar gençlere rehberlik veya danışmanlık yapabileceklerini, deneyimlerini ve bilgi birikimlerini gençlerle paylaşabileceklerini fakat bazen sözlerinin dinlenmediğini belirtmişlerdir. Sonuçta yaşlıların hem bireysel değerler ve toplumsal kültürel değerler hem maddi ve manevi değerler arasında dengeyi önemsedikleri anlaşılmaktadır (̇, 2016).

İnsanın yaşlandıkça olgunlaşması ve kendini geliştirmesi aslında Rostow'un (1960) Modernleşme Teorisi'ne uymamakta, aksine bu kişilerin toplumda saygınlığı artmaktadır. Yine Morgan ve Kunkel'in (1998) "modernleşmenin yaşlıların yaşam deneyimine ve bilgeliğine verilen değeri azalttığı" görüşüne terstir (Tufan, 2007b, ss. 17-18; Kalınkara, 2011, ss. 34-36). Bu araştırmaya göre, insanın olgunluğunun toplumdaki değerini ve uyumu arttırdığı, sosyal dışlanmayı azalttığı gözlenmektedir.

Hukuk kurumu açısından yaşlıları koruyucu hizmetlere, yaşlıların hayatını kolaylaştıran yasal düzenlemelere ve yaşlılık kurumsallaşmasında pozitif ayrımcılığa ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Fakat yine bu araştırmaya göre, yaşlılara pozitif ayrımcılık konusu genelde onaylanmakla birlikte, yasal düzenlemelerin ihtiyacı olanlarla sınırlandırılması önerilmektedir. Böylece hem ihtiyacı olan yaşlılar desteklenebilir hem konunun istismarı önlenir; bu düzenlemelerin kamusal ve özel alandaki maliyeti azalabilir. Zaten yaşlandıkça güçsüzleşmenin herkes için geçerli olmadığı ancak ileri yaşlılıkta bunun görülebileceği hatta bu yaşta da sağlıklı ve dinç kalınabileceği anlaşılmaktadır. Toplumumuzda yaşlılara yönelik ihmal, istismar ve şiddeti önleyici yasal düzenlemelerin, pozitif ayrımcılıktan öncelikli olduğu düşünülmektedir; ki katılımcılarla yapılan

görüşmelerde bu izlenim belirginleşmiştir. Yaşlılarımız yaşlı hizmet merkezleri açılmasına ve yaşlı danışmanlığına olumlu yaklaşmaktadır (_ 2016).

Bu konuda çeşitli öneriler sunulmaktadır. Örneğin yaşlılara uygun yaşam alanları oluşturulabilir. Özcebe'ye (2012) göre de, ülkemizde Güvenli Toplum Yaklaşımı'na ve Yaşlı Dostu Yaklaşım'a uygun politikalar geliştirilmeli, çevre ve şehir düzenlemeleri yapılmalıdır. Dülger (2012) ve Özmete (2012) ise günümüzdeki yaşlılara pozitif ayrımcılık ilkesinin yetersiz kaldığını vurgulamakta ve yaşlılara özel birimler oluşturulmasını önermektedir (Kutsal, 2005; Özcebe, 2007; Dülger, 2012, ss. 42-49; Hazer, 2012a; Özmete, 2012).

Din kurumu açısından değerlendirildiğinde, yaşlıların hayatı ve ölümü anlamlandırması çok çeşitlidir. Ancak katılımcıların hayatın ve ölümün anlamını sorguladıkları, bu konuya genelde dini açıdan ve değerler açısından veya gerçeklik olarak yaklaştıkları söylenebilir. Dini kurumların çalışmaları ve din hizmetleri yetersiz bulunmakta, özellikle yaşlılara yönelik hizmetler ve ihtiyacı olan yaşlılara din eğitimi verilmesi beklenmektedir. Yani yaşlılık davranışında ve yaşlılık kurumsallaşmasında din ve maneviyatın görece önemli olduğunu söyleyebiliriz (_ 2016).

Seyyar ve Özdemir'e(2008) göre, ülkemizdeki sosyal hizmet ve manevi sosyal hizmet çalışmaları yetersiz kalmaktadır (Seyyar ve Özdemir, 2008, ss. 53-54, 66-75). Fakat bu araştırmaya göre, yaşlılara yönelik manevi destek hizmetinin pek gerekli görülmediği yani yaşlıların manevi sosyal hizmetlere, manevi danışmanlığa ve yas danışmanlığına pek olumlu yaklaşmadıkları; aksine eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Toplumumuzda manevi destek ve danışmanlık hizmeti uygulamalarının pek bilinmemesi yanında, önyargılar da bunda etkili olabilir. Bu araştırmaya katılan yaşlıların genelde danışmanlık ihtiyacı hissetmeme veya sorunlarına başka -dini olmayan- başetme yöntemleri bulma gibi bireysel nedenlerle de manevi danışmanlığı pek önemsemiyor olabilirler.

Ancak katılımcılar ihtiyacı olan ve isteyen yaşlılara yönelik din eğitimi hizmeti verilmesine olumlu yaklaşmaktadır. Dolayısıyla kurumsal açıdan yaşlılara yönelik manevi sosyal hizmetler ve din eğitimi birlikte ele alınabilir. Toplumumuzda genelde yaşlandıkça dini ve manevi konulara ilginin artacağı düşünülmektedir. Katılımcıların bazıları dini ve manevi değerleri önemsemekte fakat yaşlandıkça dindarlaşma veya dini ilgide artış olmadığı anlaşılmaktadır. Yine katılımcıların çoğu yaşlandıkça dindarlaşma olmadığını, dini ve manevi konulara ilgisinin artmadığını belirtmiştir. Yaş ilerledikçe insanların yaşam tarzında veya dini hayatında pek değişim olmadığı görülmektedir. Dini ve manevi konuları önemseydiğini belirten katılımcılar ise -yine- bunun çocukluktan beri böyle olduğunu ve aslında önceki yaşam tarzını sürdürdüklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla bu araştırmada "yaş ilerledikçe dindarlığın artacağı" görüşünün yani Geleneksel Model'in desteklenmediği; aksine "insanın önceki yaşam tarzını, dini ilgi, inanç ve bağlılıklarını sürdüreceği" görüşünün yani Sabitlik Modeli'nin ve genelde de Süreklilik Teorisi'nin desteklendiği söylenebilir (_ 2016).

Oysa dini davranış açısından yaşa bağlı değişimleri açıklayan modellerden bahseden Kurt (2009) ve Engin'e (2004) göre; Türkiye'de Geleneksel Model yaygındır. Diğer taraftan Güngör(2012) ve İnce (2013) ise çalışmalarında, toplumumuzdaki bu "yaşlanan insanın dindarlaşacağı" görüşünün her zaman gerçekleşmediğini vurgular. Çünkü yaşlılar arasında

fark vardır ve yaşlılıkta dini ilgide artış da azalma da görülebilir (Engin, 2004; Kurt, 2009; Güngör, 2012; İnce, 2013).

Bu araştırmadaki bazı katılımcıların dini ve ahlaki değerleri önemsemekle birlikte, insan ilişkilerini ve dini değerleri, dünya hayatını ve dini hayatı birbirinden ayrı tuttukları görülmüştür. Dinin bireysel alana çekilmesiyle de karşılaşmaktadır. Dini ve ahlaki değerleri önemseyeni belirten yaşlılar açısından yeni sekülerleşmeden, bireysel ve iç kaynaklı dindarlıktan bahsedilebilir. Yaşlılık davranışında görülen bu sekülerleşme eğiliminin, iç kaynaklı ve bireysel dindarlıkla birlikte gerçekleştiği söylenebilir. Modernleşme süreciyle birlikte dini bireyselleşmenin de gerçekleştiği, bunun yaşlı dindarlığında da görüldüğü anlaşılmaktadır. Modernleşmenin sekülerleşmeyi ve bireyselleşmeyi beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Bu araştırmaya göre de, sekülerleşme ve dindarlığın bir arada bulunduğu; yaşlıların bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinden etkilendiği söylenebilir (-, 2016). Ünal'a(2012) göre de, toplumumuzda yeni sekülerleşme görülmekte, kurumsal dinin zayıfladığı ancak bireysel dinin güçlendiğini gözlenmektedir (Ünal, 2012).

Günay'a (2006) göre, toplumumuzdaki hızlı değişim, modernleşme ve sekülerleşme devam etmektedir. Yaşlılar açısından ise hem geleneksel hem bireysel dindarlıktan bahsedilebilir. Kayıklık (2011) da çalışmasında, günümüz insanının -özellikle yaşlıların- geleneksel toplumsal dindarlığı veya bireysel dindarlığı tercih ettiğini belirtmektedir. Yapıcı (2012) ve McFadden'e(2013) göre de, yaşlılarda kurumsal dini katılım azalsa da, bireysel dindarlık pek azalmamaktadır. Arslan (2009) da çalışmasında, yaşlıların hem normatif dini ilkeleri hem geleneksel popüler dini uygulamaları önemsediklerini vurgulamaktadır. Bu araştırma da bunu desteklemektedir. Sonuçta tüm bunların "Modernleşme ve Sekülerleşme Teorileri'ndeki, dinin ortadan kalkması ve toplumda etkinliğinin kalmaması" görüşünün aksine, kurumsal ve toplumsal dinden uzaklaşmayı fakat bireysel dine yönelmeyi yani **yeni sekülerleşmeyi** beraberinde getirdiği söylenebilir (Günay, 2006, ss. 407-412, 601-609; Arslan, 2009; Kayıklık, 2011; Yapıcı, 2012, ss. 4-6, 15-24; McFadden, 2013, ss. 338-345; _ 2016).

Öte yandan Kartopu (2006) araştırmasında hayatın anlamının herkese göre değiştiğini ve din sayesinde insanın manevi ihtiyaçlarının karşılandığını belirtmektedir. Park'a(2013) göre ise, dini anlam sistemleri seküler anlam sistemlerinden daha kapsamlıdır; din insana iyi kötü, doğru yanlış gibi bazı değerlersunmakta ve hayata anlam katmaktadır. Yine Ceylan ve arkadaşlarına (2015) göre, yaşlıların hayatına anlam katan şeyler çeşitlilik gösterir (Kartopu, 2006; Park, 2013, ss. 37-40, 47-57; Ceylan, vd., 2015a, s. 58). Bu araştırmaya göre de, hayatın anlamı kişiye göre değişir. Katılımcıların çoğu hayatı iyilik, dürüstlük, adalet, sevgi ve saygı gibi değerler açısından; diğerleri hayatı dini açıdan anlamlandırmaktadır (_ 2016).

Kılavuz'a (2002) göre, inanç sistemi yaşlılıkta kişinin hayatı ve ölümü anlamlandırmasını sağlamaktadır. Kartopu (2006) ise yaşlılık döneminde insanın hayatı sorguladığını; geçmişi, geleceği, ölüm sonrasını ve ölümden sonraki hayatı düşündüğünü belirtmektedir (Kılavuz, 2002; Kartopu, 2006, ss. 55-58,95-98). Toplumumuzda yaşlılıkta dine yönelmeyi ve öbür dünya inancında artışı gösteren araştırmalar vardır (Subaşı, 2014). Fakat bu görüş bu araştırmada desteklenmemektedir; bu durum katılımcı profiliyle alakalı olabilir. Çünkü eğitim ve gelir seviyesi arttıkça dini bağlılıklar azalabilir; ki katılımcılar arasında orta ve üst eğitim ve gelir grubu çoğunluğu oluşturmaktadır (_ 2016).

Öte yandan yaşlılıkta ölüme hazırlanmanın ve ölümü kabullenmenin önemi bilinmektedir (Onur, 2011). Canatan (2012) çalışmasında “yaşlılıkta olgun ve bütünleşmiş kişiliğe” dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, Terzi (2012) de Neugarten’in (1950) Yaşam Boyu Gelişim Teorisi’ni ve yaşlılık dönemindeki gelişimsel görevleri vurgular (Canatan, 2012, ss. 366-367; Terzi, 2012, ss. 21-31, 45). Yani kendini ölüme hazır hissedenlerin yaşlılık dönemindeki gelişimsel görevlerini tamamladıkları ve ölümü kabullendikleri belirtilmektedir. Bu araştırmadaki katılımcıların genelde ölümü kabullendikleri gözlenmiştir. Kısacası bu araştırmaya göre, yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanmasında kurumlarımız yetersizdir. Yaşlıların bireysel, toplumsal ve manevi sorunlarının çözümü için kurumsallaşma gereklidir; katılımcılar kurumsallaşmaya olumlu yaklaşmaktadır (Ç, 2016).

SONUÇ

Bu makalede yaşlılık ve yaşlılıktaki değişim sosyolojik ve kurumsal yaklaşımla ele alınmıştır. Modernleşme sürecindeki toplumsal değişimle birlikte yaşlılıkta da değişim görülmektedir. Bu süreçten yaşlılarımızın hem olumlu hem olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir. Ayrıca toplumumuzdaki geleneksel yaşlı imajı değişmekte ve **yaşlılıkta yapısal değişim** görülmektedir. Bu değişim **yaşlılığın farklılaşması, yalnızlaşması, gençleşmesi, bireyselleşmesi ve çoğullaşması** şeklindedir. Fakat toplumsal kurumlarımızın yaşlıların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yaşlılara yönelik düzenlemeler yapılması ve **kurumsallaşma** ihtiyacı belirgindir. Özellikle ekonomi, siyaset ve din kurumlarının çalışmaları ve hizmetleri yetersiz bulunmaktadır. Yaşlılar sağlık hizmetlerinden görece memnundur. Katılımcılar kurumsallaşmaya ve yaşlı hizmetlerine olumlu yaklaşmakta, kurumsallaşma arttıkça yaşlı sorunlarının azalması ve yaşlıların sosyal bütünleşmesinin kolaylaşması beklenmektedir.

Ayrıca toplumsal ve kültürel yapımıza uygun -uzun vadeli- bir genel **yaşlılık politikası** geliştirilmesi, yaşlıların sosyoekonomik durumlarını ve mevcut yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik yasal düzenlemeler yapılması, **yaşlı hizmetlerinin** kurumsallaşması, toplumsal kurumlarda yaşlıların ihtiyaçlarına ve sorunlarına yönelik alt birimler oluşturulması yani genelde **nüfusumuzun yaşlanmasına** hazırlanılması faydalı olabilir. Bu genel yaşlılık politikası açısından bakıldığında da; siyaset kurumu açısından yaşlılara yönelik olarak alınacak kararlarda -özellikle ekonomi, aile, eğitim ve sağlık kurumlarına yönelik- düzenlemeler arasında birliktelik ve uyum sağlanması önemlidir. Kamusal düzenlemelerde genelde aktif, sağlıklı, bilinçli ve iyi yaşlanmanın desteklenmesi ve özendirilmesi; yaşlılık konusunda bilgilendirici yayınlar ve çalışmalar, uzun vadeli planlamalar ve düzenlemeler yapılması yararlı olabilir.

Ekonomi kurumu açısından -zorunlu haller dışında- erken emekliliğin kaldırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi, yaşlı istihdamının sürdürülmesi, emeklilere esnek çalışma ve evde çalışma imkanı sunulması, zorunlu emeklilik yerine (65+ yaşta) isteğe bağlı emeklilik uygulaması getirilmesi ve dolayısıyla emekli maaşlarının arttırılması gibi yasal düzenlemeler yapılabilir. Aile kurumu açısından ise kuşaklar arası ilişkilerin ve dayanışmanın geliştirilmesi ve özendirilmesi sağlanabilir. Yaşlı hizmet merkezleri veya kültür merkezlerinde yaşlılara özel birimler açılabilir, yaşlıların sosyal ve kültürel etkinliklere katılımında kolaylık sağlanabilir. Eğitim kurumu açısından da ülkemizde yetişkin ve yaşlı eğitiminin desteklenmesi, yaşlılık enstitüleri ve yetişkin üniversiteleri

açılması; yaşlılara yönelik kültürel, sosyal ve eğitici kurslar açılması gibi düzenlemeler yaşlıların ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasını kolaylaştırabilir. Sağlık kurumu açısından ise üniversitelerde gerontoloji ve geriatri bölümleri açılması, hastanelerde yaşlı sağlığı birimleri oluşturulması önemlidir. Ayrıca yaşlı sağlığı merkezleri açılması, evde bakım ve evde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, aile hekimliğinin ve gezici sağlık ekibi uygulamalarının desteklenmesi sağlanabilir. Ki yaşlılarımız da bu uygulamalardan memnun görünmekte ve bunların geliştirilmesini arzulamaktadır. Son olarak da, ülkemizde yaşlılık konusunda detaylı, çok yönlü ve disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Abduşoğlu, A. (2012). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. 81-115 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, 18-24 Mart Yaşlılara saygı haftası: Kuşaklar arası dayanışma ve aktif yaşlanma sempozyumu bildirileri. Ankara Ü. Yaşlılık Çalışmaları UAM, Ankara).

Akdemir, N., Çınar, F. İ. & Görgülü, Ü. (2007). Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. *Turkish Journal of Geriatrics*, 10(4), 215-222.

Amman, M. T. (2007). Yaşlılıkta serbest zaman faaliyetleri. 161-175 (Bayraktar, M. F. Ed. 2007, Yaşlılık dönemi ve problemleri. N. 51, İstanbul: Ensar).

Arslan, M. (2009). Geleneksellik ve yaşlı dindarlığı: Taşrada sosyal hizmet alamayan yaşlıların dindarlık durumları üzerine uygulamalı bir inceleme. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2009(2), 112-125.

Aydemir, B. (Ed.) (2014). İstatistiklerle yaşlılar, elderly statistics 2013. Türkiye İstatistik Kurumu, Y. No. 4158, Nisan 2014, i-18, 1-91, Ankara.

Aydın, Ö. G. (2011). Yaşamı sürdürmede dini inancın rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Ü. SBE, Felsefe ve Din B. ABD, 1-194, Ankara.

Bacanlı, H. & Terzi, Ş. I. (Ed.) (2012). Yetişkinlik ve yaşlılık: Gelişimi ve psikolojisi. İstanbul: Açılım.

Bahar, G., Bahar, A. & Savaş, H. A. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2009, 4(12). 85-98.

Baran, A. G. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008(2), 86-97.

Baran, A. G. & Çoban, S. (2012). Kuramsal açıdan kuşaklar arası dayanışma: Yaşlı-genç ilişkileri. 189-204 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Bengtson, V. L. & Oyama, P. S. (2015). Kuşaklar arası dayanışma: Ekonomik ve toplumsal bağların güçlendirilmesi. (H. G. Müftüler, çev.). *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2015, 9(17), 577-594.

Bilir, N. (2007). Yaşlanan toplum. *Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam*, Hacettepe Ü. GEBAM, Halk Eğitimi Etkinlikleri, B.2, 10-14, Ankara.

Boz, H. & Türkmen, N. (2012). Kırdan kente göç etmiş olan yaşlıların toplumsal yaşama uyumu ve kuşaklar arası dayanışma. 215-224 (Metin, A., Özmete, E, vd. 2012).

Bulut, M. (2012). Kültürel bağlamda yetişkinlik-yaşlılık. 391-416 (Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. I. 2012).

Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008, 1(1), 62-71.

Canatan, A. (2012). Yaşlılar ve toplum. 355-390 (Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. I. 2012).

Ceylan, H., Kurtkapan, H. & Turan, B. (2015a). Literatür: Türkiye’de yaşlıların yaşam durumları. 35-60 (Şentürk, M. ve Ceylan, H. 2015).

Ceylan, H., Ayar, M. & Günel, Z. (2015b). Küresel ve yerel perspektiften yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve uygulamalar. 61-106 (Şentürk, M. ve Ceylan, H. 2015).

Çohaz, A. (2005). Yaşlılığa genel bakış. B.4, 132-140 (7 Mart 2005, Yaşlanan kadın sempozyumu bildirileri. Hacettepe Ü. GEBAM & HÜKSAM), Ankara.

Devran, Y. (2007). Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun bakımına yönelik çağdaş ve ekonomik uygulamalar: Darülaceze modelinin rehabilitasyonu. 1-179 (Projem İstanbul Araştırma Projesi, İBB, Yeditepe Ü.İ F), İstanbul

Dohmen, G. (1999). Lifelong learning for all: What can be done to promote lifelong learning?, 1-22 (German Institute for Adult Education, Germany).

Durak, M. (2012). Yaşlılık döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. 273-310 (Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. I. 2012).

Dülger, İ. (2012). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılığın değişen görünümü, değişen politikaları ve aktif yaşlanma kavramı. 31-49 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Engin, R. (2004). Tarsus’ta dini hayat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. SBE, Felsefe ve Din B. ABD, 1-157, Ankara.

Er, D. (2009). Psikososyal açıdan yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11), 131-144.

Ergan, N. G. (2006), Yaşlılıkta sosyal uyum. 57-65 (01.10.2007, 1. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi, İstanbul TÜRYAK & Hacettepe Ü.), Ankara.

Ersanlı, K. & Kalkan, M. (Ed.) (2008). Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık. Ankara: Pegem.

Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir*. (N. Çelebi, çev.). 8. Baskı, Ankara: Anı.

Furseth, I. & Repstad, P. (2011). Din sosyolojisine giriş: Klasik ve çağdaş kuramlar. (İ. Çapcıoğlu ve H. Aydınalp, çev.), Ankara: Birleşik.

Furseth, I. (2012). Habermas, Bourdieu ve Foucault’nun çalışmalarında din. (M. C. Şahin, çev.). 171-196 [Clarke, P. B. Din sosyolojisi: Kuram ve yöntem. (İ. Çapcıoğlu, çev. Ed.). 2012, C.1, B.1/5, Ankara: İmge].

Günay, Ü. (2006). *Din sosyolojisi*. 7. Baskı, İstanbul: İnsan.

Güngör, Ö. (2012). Yaşlılık ve din. 253-267 (Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. Ed. 2012, Din sosyolojisi el kitabı. B.4, Ankara: Grafiker).

Hazer, O. (2012a). Yaşlılar için evde bakım ve evde ergonomi: Geronteknolojik yaklaşımlar. 339-347 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Hazer, O. (2012b). Büyük ebeveynlerinin ergenler tarafından algılanan özelliklerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2012, 29(1), 123-141.

Hofman, P. (2012). *Yeni bir başlangıç: Emeklilik, keşifler, imkanlar, fırsatlar.* (Z. Önen, çev.). İstanbul: İletişim.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008, 1(1), 29-38.

İlgar, L. (2008). Yaşlılık dönemi sosyal özellikleri ve serbest zaman etkinlikleri. 63-96 (Ersanlı, K. ve Kalkan, M. 2008).

İnce, A. (2013). Elli ve üzeri yaş grubundaki üniversite mezunlarında dini hayat. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2013, 7(13), 211-238.

Kalaycıoğlu, S. (2012). Kuşaklar arası dayanışma ve aktif yaşlanma. 51-58 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi.* Ankara: Nobel Akademik.

Kalkan, M. (2008). Yaşlılık: Tanımı, sınıflandırılması ve genel bilgiler. 1-17 (Ersanlı, K. ve Kalkan, M. 2008).

Karaca, F. (2010). Dindarlığın etkileri. 70-93 (Hökelekli, H. Ed. 2010, Din psikolojisi. N.1085, B.4 Eskişehir: AÜ).

Kartopu, S. (2006). Dini yaşayışta hayatı sorgulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Ü. SBE, Felsefe ve Din B. ABD, 1-129, Adana.

Kaygusuz, C. (2008). Yaşlılık kuramları. 215-250 (Ersanlı, K. ve Kalkan, M. 2008).

Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi: Bireysel dindarlık üzerine.* Adana: Karahan.

Kılavuz, M. A. (2002). Yetişkinlik ve yaşlılık döneminde eğitim ve din eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İ. F. Dergisi*, 2002, 11(2), 59-72.

Kılıççı, Y. (1988). Yaşlılığın uyum sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim F. Dergisi*, (3), 41-45.

Kırdı, N., Can, F., Karaduman, A., Bayramlar, K. vd. (2007). (Ed.) Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. 1-113, DPT: Ankara.

Koç, M. (2002). Gelişim psikolojisi açısından yaşlılık döneminde ruhsal gelişim. *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi*, 2002(12), 287-304.

Koç, O., Kurtluk, E. & Bayraktar, G. (2012). Evde sağlık hizmetleri. 275-283 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Konak, A. & Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas huzurevi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi SBE. Dergisi*, Mayıs 2005, 29(1), 23-63.

Kumtepe, H. & Akay, S. (2012). Yaşlanan toplum: Türkiye’de demografik geçiş ve yaşlanma olgusu. 61-79 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İ. F. Dergisi*, 2009, 18(2), 1-26.

Kutsal, Y. G. (2005). Yaşlanan kadının sağlık sorunları. B.3, 30-49 (7 Mart 2005, Yaşlanan kadın sempozyumu bildirileri. Hacettepe Ü. GEBAM & HÜKSAM), Ankara.

Kutsal, Y. G. (2012). Yaşlanan dünya ve yaşlanan insan, Birinci basamak için temel geriatri. Ankara Tabip Odası, vd. 7-15 (22-23 Eylül 2012, 1. Basamak İçin Temel Geriatri Sempozyumu, AÜ. Tıp F.).

McFadden, S. H. (2013). Bağlantı noktaları: Gerontoloji ve din psikolojisi. (E. Erbuğ, çev.). 333-359 (Der. Paloutzian, R. F. ve Park, C. L. 2013, C.1, B.2/9).

Metin, A., Özmete, E. vd. (Der.) (2012). 18-24 Mart Yaşlılara saygı haftası: Kuşaklar arası dayanışma ve aktif yaşlanma sempozyumu bildirileri. (Ankara Ü. Yaşlılık Çalışmaları UAM.), Ankara.

Müftüler, H. G. (2016). Modernleşme sürecinde yaşlılık açısından kurumsallaşma ve maneviyat. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Ü. SBE, Felsefe ve Din B. ABD, 1-392, İstanbul.

Oğuz, M. T. (2007). Yaşlılarda görülen biyolojik ve sosyal değişimler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. SBE, Antropoloji ABD, Fizik Antropoloji B. D. 1-72, Ankara.

Park, C. L. (2013). Din ve anlam. (İ. Yenen, çev.). 29-66 (Paloutzian, R. F. ve Park, C. L. 2013, C.2, B.4/16).

Onur, B. (2011). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. 9.Baskı, Ankara: İmge.

Özcebe, H. (2007). Yaşlılar ve güvenli toplumlar. *Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam*, Hacettepe Ü. GEBAM, Halk Eğitimi Etkinlikleri, B.20, 127-132, Ankara.

Özmete, E. (2012). Açılış konuşması. 13-16 (Metin, A., Özmete, E. vd. 2012).

Seyyar, A. & Özdemir, S. (2008). AB Sürecinde Türkiye’de dini sosyal hizmetlerin önemi: Türkiye-Almanya örneği. 53-81 (Seyyar, A. Ed. 2008, Manevi sosyal hizmetler. B.1).

Subaşı, N. (Ed.) (2014). *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: DİB.

Şener, A. (2009). Yaşlılık, yaşam doyumu ve boş zaman faaliyetleri. Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, *e-dergi*, 17 Mart 2009, 1-18, Ankara.

Şentürk, M. & Ceylan, H. (Ed.) (2015). İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması. İstanbul Ü. Edebiyat F. Sosyoloji Araştırma Merkezi & İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul: Açılım.

Şentürk, M. & Altan, R. B. (2015a). Giriş: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması. 13-34 (Şentürk, M. & Ceylan, H. 2015).

Şentürk, M. & Altan, R. B. (2015b). Nitel araştırma: Yaşlılar neler anlattı?. 229-282 (Şentürk, M. ve Ceylan, H. 2015).

Şentürk, M. (2015c). Sonuç ve tartışma: Bir yaşam alanı olarak kent ve İstanbul’da yaşlanmak. 283-341 (Şentürk, M. ve Ceylan, H. 2015).

Terzi, Ş. I. (2012). Yaşam boyu gelişim. 19-48 (Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. I. 2012, B.1/1).

Tufan, İ. (2002). *Antik çağdan günümüze yaşlılık: Sosyolojik yaşlanma*. 1-248, Antalya: İTGE.

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak: Yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar.

Tufan, İ. (2007a). ‘Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu’. Akdeniz Ü. G.B. *Geroyay*, 1-177, Antalya.

Tufan, İ. (2007b). Modernleşme hareketi bağlamında Türkiye’de kuşaklar arası ilişkiler: Modernleşme hareketi genç ve yaşlı kuşakların ilişkilerine nasıl bir etki yapıyor?. 1-158, Akdeniz Ü. G.B. İTGE Arşivi.

Tufan, İ. (2008). Türkiye gerontoloji ajandası 2020: Türkiye’de bilim insanlarının gözünde yaşlılık sorunları; Görüşler, planlar, talepler. 1-54, Akdeniz Ü. G.B. Antalya: İTGE Arşivi.

Tufan, İ. & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklar arası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 47-52.

Tufan, İ. (2010a). Türkiye’de gerontoloji. 1-11, Akdeniz Ü. G.B. Antalya: İTGE Arşivi.

Tufan, İ. (2010b). *Gerontolojiye giriş*. 1-141, Antalya: İTGE, USUGD.

Tufan, İ. (2011). *Türkiye’de yaşlılara şiddet: 1. Türkiye Gerontoloji Atlası’ndan (GEROATLAS) bir kesit*. 1-80, USUGD, Antalya: GeroYay.

Tufan, İ. (2012). Türkiye’de demografik değişimlerin yaratacağı yaşlanma ve yaşlılık olgusu ve gelecek için öneriler. 15-29 (12-13 Nisan 2012, Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye MK), Ankara.

Ünal, M. S. (2012). Bireycilik ve din. 223-235 (Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. 2012, B.4).

Wallace, R. & Wolf, A. (2004). Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin geliştirilmesi. (L. Elburuz ve M. R. Ayas, çev.). İzmir: Punto.

Yapıcı, A. (2012). Türk toplumunda cinsiyete göre dindarlık farklılaşması: Bir meta analiz denemesi. *Fırat Üniversitesi İ. F. Dergisi*, 2012, 17(2), 1-34.

Yıldırım, E. (2011). Toplumsal değişme sürecinde aile. 121-138 (Canatan, K. ve Yıldırım, E. Ed. 2011, Aile sosyolojisi. 2.Baskı, B.3/2, İstanbul: Açılım).